

Cultural Tourism?

(A few reflections on the
Leeuwarden, Holland, symposium)

Turisme culte?

Alguns comentaris sobre
el col.loqui de Leeuwarden, Holanda

Jamie Q. Dern

Current debates on the dangers of altering the environment have brought an old question back into the limelight: the relationship between architecture, territory and tourism. The points analysed here constitute above all food for thought presented at recently held seminars and symposiums, among the most important of which was the one that took place last November in the Dutch city of Leeuwarden, entitled "Cultural Tourism & Regional Development".¹

At a far remove from the architectural confidence that had characterised approaches to the question in the euphoric fifties², and equally far from the operations of denouncement organised in the late sixties and early seventies, at the height of the speculative boom³, current theoretical parameters, as tends to be the case in eclectic and contradictory periods, straddle possibilism and mediation. Faced with the imminence of a "forewarned crisis" in this field, and the sclerosis of old development models, an attempt is being made today to devise new conditions of viability for a sector of particular economic importance.

A leitmotiv, namely concern for the environment (a kind of current alibi for any kind of cause) marks the new patterns for discourses in which the new catchwords, *ecology* and *landscape*, merge into a newly-coined term: cultural tourism or *ecotourism*.

This decidedly ambiguous concept is defined in the best of cases by successive approximations: «alternative tourism, adventure tourism, specialty tourism, green tourism, nature tourism, low-impact tourism, soft tourism and appropriate tourism» terms which in any case have been used on more than one occasion as marketing instruments more akin to clever commercial stratagems than to a genuine will to plan.⁴ Nevertheless, these terms reveal a number of common denominators impli-

Els debats actuals entorn dels perills de transformació del medi ambient tornen a plantejar una vella qüestió disciplinària: la relació entre arquitectura, territori i turisme. Les manifestacions que analitzarem constitueixen, preferentment, línies de reflexió, presentades a l'emparedat de seminaris i col.loquis celebrats recentment, d'entre els quals cal destacar, atesa la seva importància, el celebrat el darrer mes de novembre a la ciutat de Leeuwarden (Holanda) amb el títol «Turisme culte i desenvolupament regional»¹.

Lluny de la confiança disciplinària que havia caracteritzat els plantejaments sobre la qüestió en els eufòrics cinquanta² i lluny de les operacions de denúncia de la darrereria dels seixanta i el començament dels setanta, en ple *boom* especulatiu³, els paràmetres teòrics actuals es mouen, com acostuma a ser habitual en una època particularment eclèctica i contradictòria, entre el possibilisme i la mediació.

En vista de la imminència d'una "crisi anunciada" en aquest camp i l'esclerosi dels antics models desenvolupistes, avui es miraria de plantejar unes altres condicions de viabilitat per a un camp —no ho oblidem— d'una importància econòmica particular.

Un *leitmotiv*, el de la preocupació per l'entorn —una mena d'alibi actual per a qualsevol causa— marcaria la nova pauta d'uns discursos on les noves consignes, *ecologisme* i *paisatge*, es fondrien en un terme de nou encuny: turisme culte o *ecoturisme*.

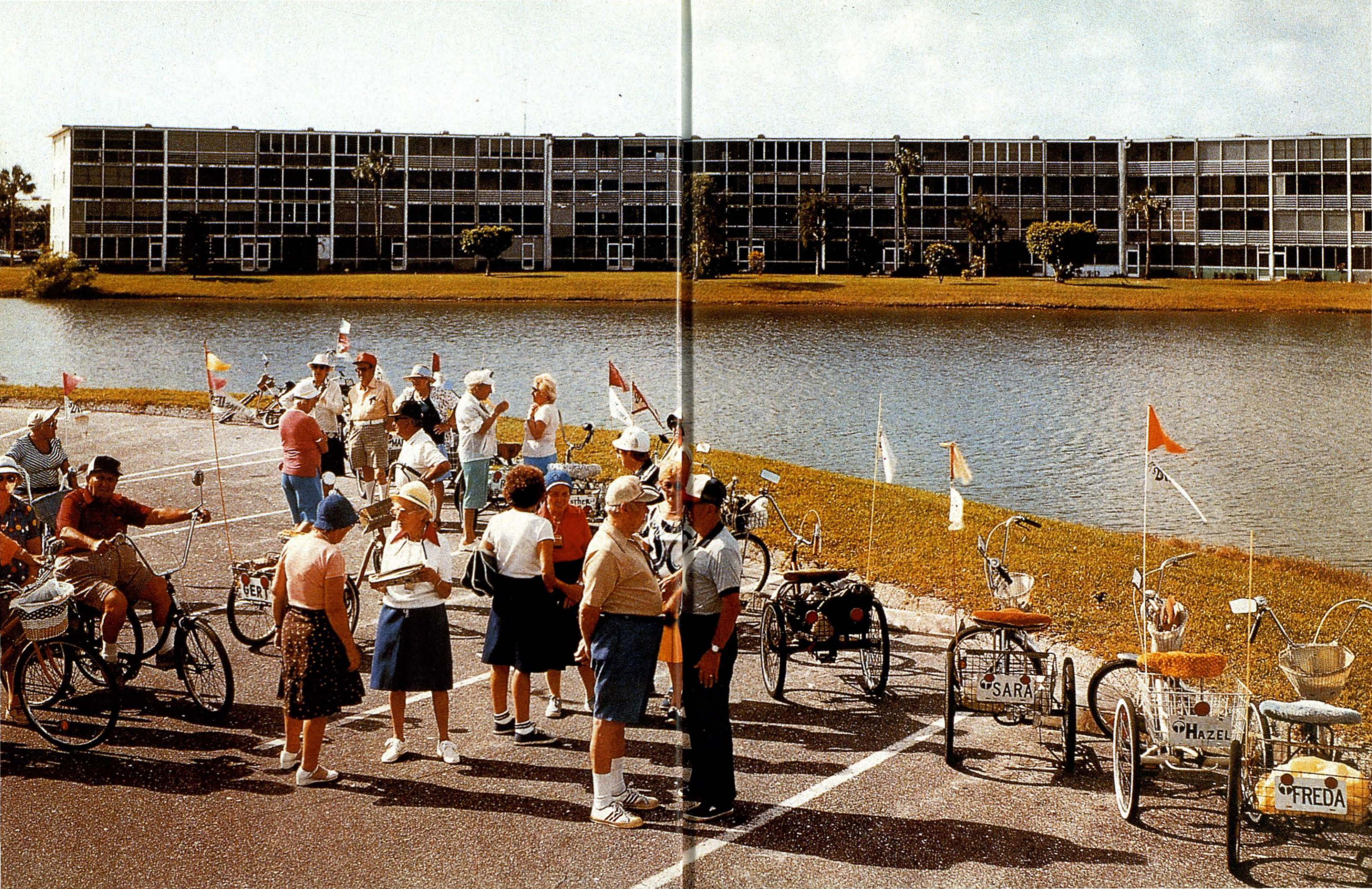
Un concepte decididament ambigu definit, amb sort, mitjançant aproximacions successives: «turisme alternatiu, turisme d'aventura, turisme especialitzat, turisme verd, turisme de natura, turisme de baix impacte, turisme inocu o turisme apropiat»? Termes, en tot cas, sovint han estat utilitzats com a instruments de màrqueting més a prop de l'hàbil estratagema comercial que d'una veritable voluntat de planificació⁴.

Termes, però, que permeten desvetllar alguns denominadors



Survey fotográfico de les Illes Canàries
Photographic survey of the Canary Islands
E Manolo Laguillo





cit in the new and incipient tourist strategies; on the one hand a generalised scepticism regarding any kind of research subordinated to the conventional parameters of architectural form (building models, specific typologies, etc.), and on the other a generalised refusal to accept the challenge of restructuring the conflictive reality of those mass tourism centres in which «former quality, resources, the environment and attractiveness have been either destroyed or suppressed by developments without rational planning: Irrecoverable centres condemned to mid-term decline.»⁵ Today's paradigm is a different one: «the integration of tourist development into conservation of the landscape».

While the main objectives of mass tourism had been maximum exploitation and voracious consumption of resources, by contrast the goals of cultural tourism are «the preservation and restoration of inherited resources»⁶. Preserve and restore: repeated slogans aimed at potentiating a formula, that of ecotourism, resounding clearly of prophylactics. The danger: eventually to propitiate a frozen view of the territory based on the cataloguing of all specific micro-environments. The territory would therefore appear as an accumulation of landscape-dioramas, “protected reserves”, archaeological zones and apparently immaculate topography, suitable more for the classical Sunday outing than for true tourist activities; “visitable” spots without possible evolution; retired landscapes for retired sightseers. It should be remembered that nature has never been completely virgin. Such admired landscapes as those of Tuscany conceal beneath their “natural” appearance laborious tasks of human manipulation (planting cypresses, laying out paths, altering outlines, etc.).

Processes of transformation which have been influenced not only by the devastating laws of the real estate market, but also by other phenomena of a technological origin (large-scale means of topographical transformation, communication infrastructure, hybrid materials...) which would contribute today to the creation of an ambiguous dichotomy between the natural and the artificial.

In any case, the radically conservationist tourist philosophy would inevitably have to confront a serious inner contradiction: that of limiting and, at the same time, secretly fostering an activity that is essentially a business; a generator of wealth directly related to the provision of centres of attraction that increase the demand. Indeed, the tourist phenomenon today constitutes a further agent of change. Once its development has been decided, it is difficult to reverse the process, since such development implies to a greater or lesser extent the colonisation of settlements of touristic value.

comuns implícits en les noves —i, de moment, incipients— estratègies turístiques: d'una banda, l'evidència d'un escepticisme generalitzat respecte a qualsevol mena de recerca subordinada als paràmetres convencionals de la forma arquitectònica (models edificadors, tipologies específiques, etc.); de l'altra, una renúncia generalitzada en vista del repte de reestructurar la realitat conflictiva d'aquells centres turístics, massificats, en què l'«antiga qualitat, els recursos, l'ambient i l'atracció mateixa han estat destruïts o superats pels desenvolupaments sense cap planificació racional, centres irrecuperables i, a mitjà termini, amb un declivi irreversible»⁵. Avui, el paradigma ja és un altre: «integrar el desenvolupament turístic en la conservació del paisatge». Mentre els objectius principals del turisme de massa havien estat la màxima utilització i el consum voraç dels recursos, els objectius del “turisme culte” serien, en canvi, «els de la preservació i restauració dels recursos heretats»⁶. Restaurar i preservar: lemes repetits una vegada i una altra per potenciar una fórmula, la de l'«ecoturisme», de perfils profilàctics clars. El perill: afavorir, a la fi, una visió congelada del territori basada en la catalogació de tota una sèrie de microambients específics, que apareixeria, aleshores, com una suma de paisatges diorama, “reserves protegides”, zones de vocació arqueològica i topografia aparentment immaculada, més proclius a la clàssica excursió de diumenge que a la veritable activitat turística; paratges visitables però sense cap possibilitat d'evolució; paisatges jubilats per a mirades jubilades.

Cal recordar aquí que la natura no ha estat mai verge. Paisatges com els de la Toscana, avui tan admirat, amagarien sota la seva aparença “natural” una llarga tasca de manipulació humana (plantacions de xiprers, traçats de camins, alteracions de perfils...). Processos de transformació on no solament han influït les devastadores lleis del mercat immobiliari, sinó també altres fenòmens d'origen tecnològic (grans mitjans de transformació topogràfica, línies i elements infraestructurals de comunicació, plantacions importades ex-novo, materials híbrids...) que avui contribuirien a crear una ambigua dicotomia entre el natural i l'artificial.

En tot cas, una filosofia turística radicalment preservativa acabaria, a la llarga, necessàriament enfrontada a una greu contradicció interna: la que comporta limitar —i, al seu torn, confiar secretament a encoratjar— una activitat l'essència de la qual és, fonamentalment, la d'un negoci; un generador de riqueses relacionat directament amb la disposició de centres d'atracció multiplicadors de demanda.

En efecte, el fenomen turístic constitueix avui un agent més de canvi. Un cop decidit el seu desenvolupament és difícil tornar enrere, per tal com implica, en més o menys grau, la colonització d'aquelles àrees d'assentament susceptibles de ser desenvolupades.



Vietao fare lo schampo
Trasimeno, percorsi e visioni (Italia), 1987
© Gabriele Basilico



Bray-Dunes, 1984
Mission Photographique de la DATAR (France) 1985
© Gabriele Basilico

The main characteristic of the tourist phenomenon is the possibility of «fostering the installation of foreign elements in alien places»: *visitors*⁷ a term applicable not only to the mass of the population in transit but also to functionally associated services, arranged on a site that originally acted as host.

If colonisation linked to mass tourism has traditionally been founded on the indiscriminate predominance of the “visiting element”, the major contribution of rational or cultural tourism would be, by contrast, the priority given to the “host space” —the landscape— transformed thus into the main protagonist of the new programmes of development, a landscape conceived not only as “mere raw material” —a support to construction activity or a simple “setting” to be preserved— but rather, and above all, as an element of work, as an instrument and main object of definition, characteristic of a new project discipline.

Of special importance for the study and subsequent development of certain expectant tourist zones are several interdisciplinary survey missions undertaken in Europe: DATAR in France; Emilia Romagna in Italy; and L'Arc Lemanique in Switzerland. These are designed to favour explorations capable of detecting not only specific characters or atmospheres, but also points of tension, zones of change and possible areas of action.

In short, what is called for is to reject the traditional dynamics, based on the imposition of mass architecture, imported from what on the other hand are exhausted urban models, in order to foment new rational models in harmony with an emerging tactical and adaptive “landscape architecture” which has evolved from the old methods of “razzia”.

La màxima aportació del fenomen turístic és, en efecte, aquesta possibilitat de «afavorir la instal·lació d'elements estranys en llocs aliens»: *visitants*⁷; un terme aplicable no solament a aquella massa de població en trànsit, sinó també a aquells equipaments funcionalment associats, disposats sobre un espai que originalment exerciria com a amfitrió.

Si les operacions de colonització lligades al turisme de massa han recolzat tradicionalment en el predomini indiscriminat de l'element visitant, l'aportació principal del turisme racional o culte seria la prioritat donada, contràriament, a l'espai amfitrió —el paisatge—, convertit, així, en el protagonista dels nous programes de desenvolupament.

Un paisatge concebut no solament com a “mera primera matèria” —suport de l'activitat constructiva o simple “escenari” que cal preservar—, sinó sobretot com a element de treball, com a instrument i objecte principal de definició, propi d'una nova i emergent disciplina projectual. Diverses iniciatives interdisciplinàries desplegades a Europa han tingut una importància especial per a l'estudi i el desenvolupament posterior de certes zones turístiques expectants: les anomenades missions d'estudi —la DATAR a França, la de l'Emilia Romagna a Itàlia o la de l'Arc Lemanique a Suïssa—, orientades a afavorir exploracions capaces de captar atmosferes o caràcters específics, però també llocs de tensió, zones de canvi, possibles punts d'acció...

Es tractaria, en definitiva, de renunciar a les dinàmiques tradicionals, basades en la imposició d'arquitectures massives, importades, d'altra banda, d'uns models urbans esgotats, per afavorir, contràriament, nous models racionals, d'acord amb una actualment emergent arquitectura del paisatge que dels antics mètodes de la “ràzzia” ha evolucionat, finalment, cap a sistemes tàctics d'acomodament.

1. Some of the concepts expressed there have also constituted food for thought destined to structure other meetings such as the unfortunate “Perspectives of the Tourist Sector, UNTEC'91” and the “First Meeting on Architecture and Tourism” organised by the Association of Architects of the Balearic Islands in June 1992.

2. See, for example, *L'Architecture d'Aujourd'hui*, no.61, Sept. 1955.

3. See, for example, *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, nos. 95 and 98, 1973.

4. In his talk “Surviving the crisis in mass tourism: moving to sustainable tourism”, Professor J.D. Frigden from Michigan State University also contributed to this terminological confusion. With regard to this, see the publication *Cultural Tourism & Regional Development* on the Leeuwarden symposium (ed. Province of Friesland, Leeuwarden, May 1992).

5. See J.D. Frigden, *op. cit.*

6. See *Cultural Tourism & Regional Development*, especially the talks by G. Bernardini, J. Madounier, J.D. Frigden and J. Jafari.

7. See Jafar Jafari, “Tourism as a factor of change”, in *Cultural Tourism & Regional Development*.

1. Alguns dels conceptes expressats allà han constituït també línies de reflexió destinades a estructurar altres trobades, com el malaguanyat seminari “Perspectives del sector turístic; UNTEC '91”, així com les “Primeres Jornades d'Arquitectura i Turisme” organitzades per la comissió de cultura del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears el mes de juny de 1992.

2. Vegeu per exemple *L'Architecture d'Aujourd'hui*, núm.61, setembre de 1955.

3. Vegeu per exemple *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, nùms. 95 i 98, 1973.

4. A la seva ponència “Surviving the crisis in mass tourism: moving to sustainable tourism” el professor J.D. Frigden de la Universitat Estatal de Michigan es feia particip d'aquesta confusió terminològica. Vegeu al respecte la publicació *Cultural Tourism & Regional Development* que recull les ponències del col·loqui de Leeuwarden, ed. Province of Friesland, Leeuwarden, maig 1992.

5. Vegeu J.D. Frigden, *op. cit.*

6. Vegeu *Cultural Tourism & Regional Development*, *op. cit.*, en especial les ponències de G. Bernardini, J. Madounier, J.D. Frigden i J. Jafari.

7. Vegeu Jafar Jafari: “Tourism as a factor of change” a *Cultural Tourism and Regional Development*, *op. cit.*

